

TEMES

El marc cultural de referència: el Principat i Mallorca. Segles XIX i XX

*Sebastià Serra, Pere Fullana,
Antoni Marimon i Arnau Company*

UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

El segle XIX

Afortunadament el moment de més transcendència, durant el segle XIX, pel que fa a les relacions entre el Principat i Mallorca, es va produir durant la Guerra del Francès. Va ser en aquella conjuntura que arribà un contingent prou nombrós d'immigrants catalans (2.308, segons Lluís Roura) que fugien del conflicte bèl·lic i es refugiaren a Mallorca. Entre aquests hi havia comerciants, bisbes (de Barcelona, Lleida, la Seu d'Urgell), eclesiàstics, professionals liberals (entre els quals destacava el notari de Barcelona, Ignasi Marfà), però també membres destacats de la cultura catalana que contactaren fàcilment amb la realitat illenca i establiren importants i significatives relacions culturals amb l'illa, com ara Antoni Brusi Mirabent (1782-1821), editor d'alguns dels diaris més rellevants a Mallorca durant la Guerra, entre altres el *Diario de Palma*. Entre els immigrants hi havia també l'aleshores teatí pare Eudald Jaumeandreu (1774-1840), refugiat al convent de Sant Gaietà, que fou encarregat d'una càtedra d'economia civil de la Societat Econòmica Mallorquina d'Amics del País, de la qual féu la lliçó inaugural el 1814. Entre els eclesiàstics liberals hi havia també el caputxí barceloní Josep Badia, que se significà per la seva col·laboració

amb *La Aurora Patriótica Mallorquina*. En aquell clima de tensió entre absolutistes i liberals de primera hora destacà el franciscà P. Ramon Strauch, nascut a Tarragona però resident al convent de Sant Francesc, de Palma, i que esdevingué un dels capdavanters de l'absolutisme illenc, amb una important participació en el terreny de la premsa local. Promogué i dirigí la publicació absolutista *Semanario Político Cristiano* i va ser el capdavanter dels sectors locals més reaccionaris. Com a recompensa per la seva labor a favor de l'absolutisme polític, va ser nomenat bisbe de Vic durant la restauració absolutista. També en aquell moment es trobaven a Mallorca les famílies de Joan Cortada Sala i Josep Andreu Fontcuberta (Covert-Spring) i molts altres per als quals aquella estada a Mallorca tengué un significat especial al llarg de la seva vida. Tot i que aquella estada va ser conjuntural, tengué un fort impacte en la societat illenca, sobretot com a element dinamitzador de la vida socio-cultural local en general, especialment a través de les tertúlies, la premsa i el teatre. També hi hagué catalans reaccionaris, al servei dels postulats servils i defensors dels privilegis de l'Antic Règim, com ara el bisbe de Barcelona, Schar, que fins aleshores tenia encara el domini senyorial sobre el pariatge de Mallorca.

Pel que fa a les institucions culturals mallorquines, el punt de referència principal era la Universitat Literària de Mallorca. Ja als primers decennis del segle es trobava en una situació de recessió i d'endarreriment científic considerable. Abans de la seva desfeta, el 1830, arran del tancament per part de la monarquia, havia tancat la Facultat de Medicina i Cirurgia, i només comptava amb Teologia, Filosofia i Dret. La majoria dels cirurgians i metges mallorquins es formaven a Barcelona i a Montpeller. No és estrany, idò, que molts membres d'aquest col·lectiu entrassin en contacte amb grups liberals i progressistes. Un d'aquells, Joan Bauzà, traduï a Montpeller l'obra de Lamennais *Paraulas d'un creient* (1834). El 1832, un cop suprimida la Universitat Literària de Mallorca, aquesta continuà funcionant com a seminari vinculat a la Universitat de Cervera, almenys fins al 1835, en què desaparegué definitivament. Durant gairebé cent-cinquanta anys Mallorca no comptà amb universitat pròpia. En canvi, des de 1835 es potencià l'ensenyament secundari amb la creació de l'Institut Balear. Aquesta institució esdevingué, al llarg de tot el segle, l'element clau de reproducció ideològica i cultural de la burgesia illenca. La manca d'universitat a l'illa féu que la majoria dels primers batxillers de l'Institut Balear s'incorporassin a la

Universitat de Barcelona per cursar carreres universitàries, tot coincidint amb la creació d'aquella universitat. Entre els mallorquins de primera hora a Barcelona cal destacar Miquel Victorià Amer, Jaume Salvà Munar, Pere d'Alcàntara Peña, Marià Aguiló, Jeroni Rosselló, Guillem Fortesa i Josep Lluís Pons i Gallarza. Alguns, concretament Llorenç Pons Santandreu, Pere d'Alcàntara Peña, Miquel Victorià Amer, Victòria Peña i Josep Lluís Pons i Gallarza, ben prest crearen a Barcelona *El Plantel* (1844-45). Quan, al 1843, alguns mallorquins es matricularen a la Facultat de Dret, reberen el mestratge de Martí d'Eixelà, Permanyer i Laureà Figuerola. És el cas de Marià Aguiló, que a més contactà amb Pau Piferrer i Roca i Cornet a la Biblioteca de Sant Joan (més tard convertida en Biblioteca Provincial i Universitària, el 1847), on inicià la seva carrera de bibliotecari. Pere d'Alcàntara Peña, durant el decenni de 1840, donà concerts de flauta a les societats Literaria de Emulació i La Lírica. La majoria d'aquests mallorquins que es formaren a Barcelona mantengueren al llarg de la seva vida importants relacions amb el Principat, participaren en la Renaixença i dinamitzaren la realitat cultural illenca.

En aquella mateixa conjuntura cal destacar també la relació existent entre intel·lectuals catalans, historiadors i arxivers, amb els erudits i els professionals mallorquins, com és ara el cas dels erudits locals Antoni Furió i Joaquim Maria Bover. Aquest darrer, a mitjan decenni de 1830, sembla que va ser corresponsal a Mallorca d'*El Vapor*. Tengueren una relació rellevant amb Catalunya alguns dels representants principals de la cultura illenca, com ara Josep Maria Quadrado, Tomàs Aguiló, Antoni Montis i Josep Vidal Pont, molts dels quals després es vincularen a l'escola apologetica catalana. Les publicacions que aquests promogueren a Mallorca, com ara *La Palma* (1840-41), *La Fe* (1844) i *Almacén de Frutos Literarios* (1841-45, 1847-48), comptaren amb la col·laboració dels seus amics catalans. Però hi havia també liberals, industrials mallorquins, algun dels quals féu carrera política, com Guillem Oliver Salvà, mallorquí batlle de Barcelona el 1837. Hi hagué també casos a la inversa, com ara Joaquim Rey i Esteve, rector de la Universitat de Barcelona el decenni de 1840, que havia estat regent de l'Audiència de Mallorca (1836-1837) i senador per Mallorca el 1838.

També s'ha de destacar la presència de catalans a Mallorca, sobretot la de Josep Antoni Cabanyes Ballester (1797-1852) i el seu germà Joaquim Cabanyes Ballester (1799-1876). El primer escriví *Notas y observaciones hechas*

en mi viaje y permanencia en Mallorca, recull escrit a Mallorca entre octubre de 1837 i octubre de 1839. El segon, militar de professió, pintà paisatges de Mallorca i formà part de l'Acadèmia de Belles Arts de Palma durant la seva estada a Mallorca (1850-53). Les visites a Mallorca d'escriptors i historiadors catalans s'intensificaren ja durant la primera meitat del segle XIX; els casos més paradigmàtics foren els de Joan Cortada, Pau Piferrer i Joaquim Rubió, entre altres, alguns dels quals són autors d'importantes obres sobre Mallorca. Així, Joan Cortada publicà, el 1845, *Viaje a la isla de Mallorca en el estío de 1845*, i Pau Piferrer publicà *Las Islas Baleares. Recuerdos y bellezas de España*, més tard reeditat i ampliat per Josep Maria Quadrado. Durant la seva estada a l'illa, Pau Piferrer dugué a terme una important tasca de recopilació documental i recuperació de fonts històriques.

Coincidint amb el primer romanticisme, hi hagué estretes relacions entre escriptors mallorquins i del Principat. Pere Vieta, Ramon Martí d'Eixelà, Joan Agell i Agustí Yáñez (professors de la Universitat de Barcelona), Joan Cortada i Josep Lluís Pons i Gallarza (professors d'institut) i Manuel Bofarull (arxiver de la Corona d'Aragó), formaren part de l'Acadèmia Provincial de Ciències i Lletres de Balears, creada el 1848. Els contactes es confirmaren arran de l'organització dels Jocs Florals a partir de 1859. Els mallorquins Josep Lluís Pons i Gallarza i Miquel Victorià Amer signaren la sol·licitud feta a l'Ajuntament de Barcelona perquè es restablissin els Jocs Florals. Des de mitjan segle i fins a finals de segle, les relacions s'intensificaren a través dels mallorquins residents a Barcelona, com ara Miquel Victorià Amer, Marià Aguiló i Ramon Picó Campamar, entre altres. Miquel Amer es casà amb Victòria Penya, guardonada en els Jocs Florals de 1859. Establerts professionalment a Barcelona, era funcionari de la Companyia de Ferrocarrils de Barcelona a França i renaixentista entusiasta. El 1861 Josep Lluís Pons i Gallarza va ser traslladat a l'Institut Balear després de demanar excedència de la càtedra de retòrica i poètica de l'Institut Provincial de Barcelona. El 1862 fundà a Palma l'Ateneu Balear, seguint el model de l'Ateneu Català. Pons havia estat membre de la Societat Filomàtica, l'antecedent més immediat de l'Ateneu.

Hi hagué, també, altres relacions significatives no sempre ponderades suficientment, com ara la influència del fourierisme a Mallorca, amb Jeroni Bibiloni i Joaquim Fiol, sobretot durant els decennis de 1840 i 1850. I, anys més tard, la vinculació de Jeroni Rosselló Ribera amb Víctor Balaguer també

mereixeria ser tenguda en compte. Jeroni Rosselló hauria conegut Víctor Balaguer durant la seva etapa universitària, tot i que Balaguer era tres anys més gran que ell. Marià Aguiló i Jeroni Rosselló participaren, el 1867, amb Balaguer i Mistral a les festes que se celebraren a Avinyó en honor de Petrarca. Rosselló mantengué relacions amb Laureà Figuerola i Víctor Balaguer, confidents de Prim durant la Revolució de 1868. Paral·lelament, els corrents obreristes, els republicans, la maçoneria i fins i tot alguns corrents minoritaris, com el dels promotors de la frenologia, com ara Marià Cubí, tengueren i impulsaren relacions rellevants entre el Principat i Mallorca, com ara la Societat Frenològica Mallorquina (1844). Així mateix, hi hagué importants col·laboracions periodístiques de mallorquins a Barcelona, com ara la de Josep Maria Quadrado a *El Àncora* i la reproducció d'articles d'aquest diari al *Diario de Palma*. Joaquim Rubió i Joaquim Roca i Cornet, entre d'altres, col·laboraren també a *La Unidad Católica* (1869-73).

S'ha de destacar també la presència de professors catalans, com Josep Lluís Pons i Gallarza i Josep Monlau Sala, entre altres, a l'Institut Balear; i també la presència a Barcelona d'estudiants mallorquins, com ara Mateu Obrador, Joan Lluís Estelrich i Joan Alcover.

Als anys noranta del segle XIX es produí a Mallorca un important canvi cultural. Esgotada completament la Renaixença, va sorgir una nova generació d'escriptors modernistes, regeneracionistes i regionalistes. Aquesta generació va estar molt vinculada a Barcelona i va prendre com a model el moviment regionalista català. En foren membres destacats Miquel dels Sants Oliver, Joan Torrendell, Bartomeu Amengual, Gabriel Alomar i Fèlix Escalas. Les seves plataformes d'expressió principals, *La Almudaina*, *Nova Palma*, *La Roqueta* i *La Veu de Mallorca*, estan molt relacionades amb la premsa que s'editava a Barcelona.

Políticament, cap a 1898-99, les seves propostes foren assumides en bona part per la Unió Republicana, aviat hegemònica a Palma. Lluís Martí fou el polític republicà nacionalista mallorquí que més participà en els afers catalans. El cas de Gabriel Alomar és un poc diferent, ja que la seva vida política es desenvolupà més a Catalunya que a Mallorca.

El segle XX

1900-1923

Els republicans també impulsaren una sèrie de contactes i reflexions de caràcter econòmic entre entitats de Mallorca i de Catalunya. Els temes principals eren el concert econòmic i el port franc. També hi va haver una Federació Agrícola Catalano-Balear que realitzà alguns congressos a Mallorca i promogué diverses publicacions. A més, s'ha de destacar la presència d'alguns tècnics i empresaris industrials catalans a Mallorca. N'és un bon exemple l'enginyer agrònom Ernest Mestre Artigas, que fou un dels fundadors del Celler Cooperatiu de Felanitx (1919).

En aquella època i en anys posteriors, treballaren a Mallorca els arquitectes més representatius del modernisme català, com ara Antoni Gaudí, Lluís Domènech i Montaner, Joan Rubió i Joaquim Raspall.

La influència i els contactes també foren considerables en el món de la música. Així, l'anada de l'Orfeó Català a Mallorca fou tot un esdeveniment.

També hi hagué vincles en la qüestió de la defensa del patrimoni. L'editor català Saurina encarregà a l'historiador Benet Pons Fàbregues la redacció de bona part de l'obra *Mallorca artística, arqueològica, monumental* (1899).

Pel que fa al món literari, continuava la incorporació progressiva dels illencs, amb algunes excepcions, a la literatura catalana. Així, el 1897 Joan Alcover publicà a *La Veu de Catalunya* un article clarament favorable al català. El 1900, Antoni Maria Alcover començà a preparar la redacció d'un diccionari, de caràcter general, de la llengua catalana. L'any següent es començà a publicar el *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*.

La influència de la moderna pedagogia catalana també va ésser considerable entre els sectors més avançats durant el primer terç del segle XX. Un pedagog, geògraf i historiador mallorquí actiu a Catalunya i ideològicament regionalista fou Rafel Ballester Castell.

El lent i complicat procés de compilació del dret civil mallorquí va fer que els partidaris de la conservació d'aquest s'orientassin cap a Catalunya.

Cap al 1904-1906 es produí el fracàs dels modernistes regionalistes i del republicanisme federalista. Alguns dels autors més destacats, com Joan Torrendell, passaren a Barcelona. Aquest fou també el cas de Miquel dels Sants Oliver,

que cada vegada evolucionà cap a actituds més conservadores i espanyolistes.

S'ha de tenir present el paper de Barcelona com a pol d'atracció dels professionals liberals mallorquins. El 1906 se celebrà a Barcelona el I Congrés Internacional de la Llengua Catalana, presidit per Antoni Maria Alcover i amb la col·laboració de centenars de mallorquins.

En aquella època sorgí una nova generació d'escriptors, els noucentistes, completament deslligats dels modernistes i sovint oposats a aquests. Els noucentistes mallorquins varen estar molt vinculats als catalans, sobretot mitjançant Josep Carner. Tant els uns com els altres convertiren Miquel Costa i Llobera en el seu model principal. El seu òrgan principal fou *Mitjorn* (1906-07), on col·laboraren Carner, J. Bofill i Matas, Miquel Ferrà i Llorenç Riber, entre d'altres. Ideològicament, era bàsica la influència de Josep Torras i Bages.

El 1909 hi va haver un cicle de conferències regionalistes al Centre Català de Mallorca i poc després es creà la candidatura de l'Espurna, la primera de caràcter regionalista. Fou probablement encapçalada per un català i fracassà completament.

A partir del segon decenni del segle XX, la majoria d'arquitectes en actiu a Mallorca havien estudiat a Barcelona. N'és un exemple Guillem Forteza.

El 1916 es fundà a Barcelona Nostra Parla, on col·laboraren activament joves universitaris mallorquins.

El 1917 aparegueren *La Veu de Mallorca*, segona època, i el Centre Regionalista de Mallorca, la primera organització important del mallorquinisme. Era molt influït per la Lliga Regionalista i per Francesc Cambó. N'eren dirigents Guillem Forteza i Joan Estelrich, que aviat passà a Barcelona i es convertí en un dels principals col·laboradors de Cambó. Aquesta entitat desaparegué el 1919, absorbida pel Partit Liberal controlat per Joan March.

El 1918 es produí el trencament entre Antoni Maria Alcover i l'Institut d'Estudis Catalans. En aquella època, Gabriel Alomar participà en la fundació del Partit Republicà Català. Alguns dels seus dirigents, com Marcel·lí Domingo, establiren contactes amb les esquerres mallorquines.

El 1921 el financer i polític Joan March cridà Joan Estelrich per crear i dirigir un nou diari, *El Día*. Sota la direcció d'Estelrich, aquest diari aglutinà els sectors intel·lectuals més nacionalistes i liberals. Però el 1922, probablement a causa de l'enfrontament entre March i Cambó, Estelrich tornà a Barce-

lona. Amb Estelrich, el 1921 arribà a Mallorca Josep Pla. El 1923 es constituí l'Associació per a la Cultura de Mallorca. Aquell mateix any Gabriel Alomar fou un dels fundadors, a Barcelona, de la Unió Socialista de Catalunya.

La dictadura de Primo de Rivera (1923-1930)

Les limitacions imposades per la dictadura del general Primo de Rivera dificultaren el desenvolupament de la cultura pròpia de les Balears. D'una banda, l'entitat cultural Nostra Parla va desaparèixer el 1923 a causa de la dictadura. De l'altra, la recentment creada (maig de 1923) Associació per a la Cultura de Mallorca, que tenia com a objectiu difondre i impulsar la cultura catalana i contribuir al redreçament de la identitat nacional, es va veure afectada pel règim dictatorial. Es prohibí la celebració dels Jocs Florals de 1925 i d'aquesta manera, el 1926, l'entitat decidí suspendre l'activitat, que quedà reduïda a la publicació anual de l'*Almanac de les Lletres*, editat a Sóller.

En aquest context de dificultats, el gener de 1928 aparegué la revista mensual *La Nostra Terra*, que a partir de 1930 es convertí en l'òrgan de l'Associació per la Cultura de Mallorca. En aquesta publicació, malgrat que la majoria de col·laboradors eren mallorquins, també hi hagué una nombrosa aportació de catalans, com la de Xavier Benguerel, Josep Carner, Carles Cardó, Pere Coromines, Ernest Dethorey (que residia a Mallorca), Agustí Esclasans, Alfons Maseras, Francesc de Paula Maspons i Anglasesell, Lluís Nicolau d'Olwer, Octavi Saltor, Antoni Sacristà i Vicens, Ferran Soldevila, Ferran Valls i Taberner, Magí Verdaguer i Callís, Joaquim Verdaguer, Tomàs Roig i Llop i Tomàs Carreras i Artau. Precisament al cap de poc temps de la caiguda del dictador Primo de Rivera, concretament l'abril de 1930, l'Associació per a la Cultura de Mallorca encetà una nova etapa que duraria fins a l'inici de la Guerra Civil.

També determinades entitats estaven integrades per membres d'arreu de les terres de parla catalana o la seva acció abastava tot l'àmbit català. Així, a la institució de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya (1922), des de 1924 hi treballà de manera permanent el músic mallorquí Baltasar Samper, que els estius de 1924 a 1931 féu les missions de recerca a Mallorca i recorregué la majoria de pobles de l'illa acompanyat per Miquel Ferrà, Josep Maria Casas Homs, Ramon Morey i el seu germà Julià Samper. D'altra banda, el 1923 es fundà la Federació de la Premsa Catalano-Balear, que pretenia repre-

sentar professionalment tots els periodistes de premsa diària que treballaven a Catalunya i a les Balears, i s'hi integrà l'Associació de Premsa de les Balears. Aquesta entitat periodística organitzà congressos (el segon, celebrat a Palma) i edità un butlletí. També el 1924 s'organitzà clandestinament la Federació Comunista Catalano-Balear, que reunia militants de les illes i de Catalunya. A Mallorca tingué influència entre els obrers de la metal·lúrgia i de la construcció de Palma i en foren membres destacats Ignasi Ferretjans, Gabriel Picornell i Antoni Maria Alzina. A principis del decenni de 1930, a Mallorca la Federació anà decaient i es va mantenir fidel al PCE fins que va desaparèixer.

Aleshores constituïa un fet de notable influència sobre els universitaris mallorquins anar a estudiar a la Universitat de Barcelona. Així, Andreu Crespí col·laborà al setmanari nacionalista *L'Estevet* i presidí l'Associació Catalana d'Estudiants. També Bartomeu Rosselló-Pòrcel, que començà a estudiar filosofia i lletres a la Universitat de Barcelona el 1930, desenvolupà una intensa activitat cultural a Catalunya fins a la seva mort el 1938. Miquel Ferrà Juan, que des del 1913 residia a Barcelona, també tingué una notable influència des de la Residència d'Estudiants de Catalunya.

L'octubre de 1930, depenent de l'Associació, es constituï la Joventut Escolar de Mallorca (presidida pel mestre Joan Sanxo Llodrà), que tingué contactes amb la Palestra, de Barcelona. Així i tot, l'entitat no tingué gaire èxit i desaparegué l'estiu de 1932.

La Segona República (1931-1936)

Aquest període, amb diferents intensitats, fou un dels més dinàmics per a les relacions, sobretot culturals, entre Mallorca i Catalunya.

El 1931 es fundà el grup de Sacerdots Amics dels Joves, que a més del Principat intentà arrelar-se a les Balears. L'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, que assolí gran rellevància a Catalunya, no aconseguí arrelar a Mallorca. Malgrat tot, el 1933 la delegació mallorquina d'aquesta entitat féu dos actes, un a Consell i l'altre a Binissalem. El 1932 es creà el grup d'Al·lots de Muntanya a Mallorca i a Eivissa amb l'estímul de l'escoltisme barceloní dels Minyons de Muntanya. Fins i tot s'arribà a crear una Federació Catalano-Balear de Boy Scouts.

Des del punt de vista lingüístic, després de la mort, el 1932, de mossèn Antoni Maria Alcover, el continuador del *Diccionari Català-Valencià-Balear*,

Francesc de Borja Moll, adoptà les normes de l'Institut d'Estudis Catalans.

També tingué ressò a Mallorca la celebració arreu de les terres de parla catalana del centenari de l'inici de la Renaixença (1833). Així, el juny de 1933 la Diputació Provincial de les Balears commemorà el centenari de la Renaixença a Mallorca.

Des del punt de vista econòmic, social i cultural, hem de destacar l'entitat bancària la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis de Catalunya i Balears, que el 1928 aprovà un pla de sucursals per a les Balears (hi havia obert la primera el 1913). El 1935 ja tenia divuit oficines a l'illa. A més, des de 1930 estengué a les Balears l'Institut de la Dona que Treballa, que el 1935 comptava amb sis dispensaris, una clínica, una escola d'infermeria i 1.625 afiliades. Aquesta entitat també havia creat, entre 1929 i 1935, una xarxa d'infraestructura cultural amb la inauguració de set biblioteques als pobles de l'illa.

El 1936 es creà a Barcelona l'organització Comunitat Cultural Catalano-Balear, que tenia l'objectiu de reforçar la unitat cultural de Catalunya i les Balears. La secretaria, a Barcelona, anà a càrrec de l'escriptor mallorquí Manuel Andreu Fontirroig. A més, tenia dos comitès organitzadors, un a Palma i l'altre a Barcelona. Així i tot, els actes que tenia programats no s'arribaren a celebrar a causa de l'inici de la Guerra Civil.

En aquest context d'intenses relacions culturals hem de destacar el misatge (maig de 1936) d'un grup d'intel·lectuals i polítics catalans en el qual es proclamava la germanor entre Catalunya i Mallorca i la resposta de ratificació (juny de 1936) promoguda per l'Associació per a la Cultura de Mallorca i signada per cent cinquanta-tres intel·lectuals mallorquins.

Políticament, les relacions entre alguns partits de Catalunya i de Mallorca foren estretes i es produïren amb gran fluïdesa. Així, el Partit Regionalista de Mallorca es proclamà seguidor de Francesc Cambó i el partit d'Esquerra Republicana de Catalunya influí sobre els dirigents d'Acció Republicana de Mallorca i d'Esquerra Republicana Balear. També mallorquins destacats ocuparen càrrecs rellevants en partits polítics de Catalunya. Joan Estelrich va ser elegit diputat de la Lliga Regionalista per Girona i, el setembre de 1931, a les Corts Constituents defensà la possibilitat que Mallorca es federàs amb Catalunya. Gabriel Alomar, a les Corts Constituents, fou partidari de la possibilitat que existissin federacions entre les distintes nacionalitats, pensant en una federa-

ció entre les illes i Catalunya. Antoni Maria Sbert va ser també elegit diputat a les Corts per Esquerra Republicana de Catalunya i intervingué en un sentit pancatalanista en la discussió de l'estatut projectat per a les Balears. Aquest havia presidit la Federació Universitària Espanyola (FUE), creada a Madrid el gener de 1927. A més, havia assolit un ampli ressò durant la dictadura de Primo de Rivera com a líder estudiantil i, el 1931, havia participat en la fundació d'Esquerra Republicana de Catalunya.

La Guerra Civil (1936-1939)

Arran de l'inici de la Guerra Civil, les illes Balears quedaren dividides en dos bàndols: a Mallorca i a Eivissa va triomfar l'aixecament militar, mentre que a Menorca fracassà. El fet que Mallorca estàs en un bàndol diferent que Catalunya féu que des de Mallorca alguns intel·lectuals destacats de l'*alzamiento*, i en especial els germans Miquel i Llorenç Villalonga, propugnassin l'anihilació total de Catalunya. Dissortadament, aquestes idees es fonamentaren a nivell popular i foren afavorides, a més de per la propaganda feixista, per les conseqüències dels bombardeigs des de Barcelona sobre l'illa (a partir del 23 de juliol de 1936) i, sobretot, pel desembarcament de les tropes republicanes a Portocristo. Aquest fet, tractat com a invasió, va ser qualificat com a obra dels «catalans» i de la «Generalitat», que tenien el propòsit d'incorporar Mallorca a Catalunya.

A aquesta situació, s'hi afegiren les mesures castellanitzadores de les autoritats franquistes i el procés de desmantellament de la cultura autòctona, que adoptà un fort to d'anticatalanisme.

Aleshores Catalunya fou lloc d'acollida de rellevants intel·lectuals mallorquins que aconseguiren fugir de l'illa o als quals l'inici de la guerra agafà fora. Gabriel Alomar visqué a la Residència d'Estudiants de Barcelona fins que el juliol de 1937 embarcà cap a El Caire en qualitat de ministre plenipotenciari de la República. El seu fill, Víctor Alomar, dirigí des de Barcelona el periòdic *Suplement de El Obrero Balear*, en el qual també col·laborà, després de fugir de Mallorca, Ignasi Ferretjans. Francesc de Sales Aguiló dirigí el butlletí *Mallorca Nova* (juny de 1937 - juny de 1938) i presidí el Consell Executiu d'Esquerra Republicana Balear a Catalunya, que es reorganitzà el juliol de 1937. D'altra banda, el mallorquí Antoni Maria Sbert, en el decurs de la Guerra Civil, ocupà destacats càrrecs al govern de la Generalitat: conseller de Cultura

(desembre de 1936 - abril de 1937) i de Governació i Assistència Social (juny de 1937).

El Franquisme (1939-1975)

Molts dels exiliats mallorquins i del conjunt de les illes Balears treballaren i es relacionaren amb exiliats de Catalunya a Mèxic, Colòmbia, Veneçuela i Argentina, entre altres països. Les plataformes més freqüents varen ésser els centres associatius d'Amèrica i les publicacions. Destacam la tasca de Bernat Jofre i de Francesc de Sales Aguiló a Veneçuela i Colòmbia, respectivament.

Acabada la Guerra Civil, el sector dominant a Mallorca va difondre un fort anticatalanisme i fins i tot una oposició contra Catalunya i els catalans. En trobem abundants mostres, tant en el discurs polític com en els mitjans de comunicació i en la cultura popular.

Al final dels anys quaranta i sobretot a partir dels anys cinquanta, reeixiren les publicacions literàries de l'Editorial Moll, l'Impremta Mossèn Alcover, l'Impremta del Sagrats Cors i, posteriorment, l'Editorial Daedalus, l'Obra Cultural Balear i l'Editorial Turmeda, bàsicament.

Ens trobam amb un conjunt d'obres de poesia, narrativa i teatre d'autors mallorquins i catalans. Les primeres obres publicades en català, a partir de 1942, eren traduccions de literatura clàssica, amb algunes excepcions com ara les obres de Miquel Dolç. Es van fer reedicions de Miquel Costa i Llobera, Miquel del Sants Oliver, Miquel Ferrà, Maria Antònia Salvà, Joan Alcover i Antoni Maria Alcover, entre d'altres.

Més enllà de la importància dels diversos autors, hem de reflectir la de les plataformes culturals i la de les relacions que establien els autors que publicaven a les distintes col·leccions i editorials.

A partir de principis dels anys cinquanta, una obra cabdal va ser el *Diccionari Català-Valencià-Balear*, iniciat per mossèn Antoni Maria Alcover i continuat per Francesc de Borja Moll, amb la col·laboració de Manuel Sanchis Guarnier i Aina Moll Marqués. Cal ressenyar també la publicació de les gramàtiques per part de Moll.

Hem d'indicar que la immensa majoria dels autors i impulsors de les plataformes culturals no manifestaren a l'època una oposició a la dictadura. La censura actuava, però hi havia un espai minoritari per a la literatura catala-

na. Les publicacions més divulgades i amb més col·laboradors varen ésser l'aplec de rondalles d'Antoni Maria Alcover i el *Diccionari Català-Valencià-Balear*.

El 1956 hi hagué un esdeveniment prou important a Palma: la fundació de la Unitat Ramon Llull del Moviment Escolta per part d'Eladi Homs Zimmer, arribat de Catalunya. Dos anys després la seva esposa, Maria Ferret, creava una unitat de guiatge. L'escoltisme, amb la finalitat d'enfortir la llengua i la cultura pròpies del país i en el si de l'Església catòlica, esdevenia una plataforma i un eix bàsic d'educació col·lectiva.

Durant els anys seixanta la revista *Lluc* esdevingué una plataforma important. Entre el 1962 i el 1967 va ésser bilingüe i a partir de 1968 es publicà totalment en català. La iniciativa del pare Cristòfol Veny tingué èxit. Les orientacions del Concili Vaticà II i l'esforç dels col·laboradors donaven els seus fruits. La relació amb *Serra d'Or* era important. No obstant això, en el si de l'Església aquestes orientacions eren minoritàries.

La fundació de l'Obra Cultural Balear el 1962 i l'impuls de les seves activitats, sobretot a partir dels anys setanta, la seva relació directa amb Òmnium Cultural i la publicació de la revista *Lluc*, varen ésser una fita prou important.

Pel que fa a les publicacions, cal fer referència a autors com Bartomeu Fiol, Josep Maria Llompart, Joan Pons i Marqués, Antoni Serra, Bernat Vidal, Jaume Vidal Alcover, Bartomeu Barceló, Gori Mir, Guillem Frontera i Blai Bonet, entre d'altres, les obres dels quals es publicaven en català. La publicació el 1967 i la difusió de l'obra de Josep Melià *Els mallorquins*, foren una fita rellevant de reflexió. La majoria de les obres publicades d'autors mallorquins, catalans i alguns de valencians eren de poesia, teatre i narrativa.

Des del punt de vista del coneixement del país i de la divulgació, destaquem algunes publicacions en castellà, tant en col·leccions com al *Boletín de la Cámara Oficial de Comercio, Industria y Navegación de Palma de Mallorca*. Vicenç Rosselló Verger, Bartomeu Barceló Pons, Guillem Rosselló Bordoy i Josep Mascaró Passarius foren alguns dels autors bàsics en la línia de recerca que apuntam.

Hem d'afirmar que al final de la dictadura nous grups de professionals i alguns sectors socials havien entrat en la nova dinàmica cultural. Les activitats i els cursos, tant a Palma com als pobles, impulsats per l'Obra Cultural Balear,

sobretot a l'etapa de la presidència de Climent Garau Arbona, eren els mecanismes més utilitzats, així com algunes publicacions de la Part Forana i d'algunes barriades i entitats.

També cal destacar el conjunt d'activitats que programava la Casa Catalana a Palma. El casal català havia existit fins a la Guerra Civil. El 1951 es varen fer les primeres manifestacions culturals públiques provinents de Catalunya. L'Orfeó i l'Esbart d'Arenys de Mar actuaren al Teatre Principal. A finals de 1951 s'autoritzava el Club Barcelona, posteriorment Casa Regional Catalana i a finals de la dictadura Casa Catalana, amb l'impuls de Miquel Guinart i Josep Planas Montanyà, entre d'altres.

El conjunt d'activitats que més ressò popular va tenir, ja als anys seixanta però sobretot als setanta, va ésser el que s'anomenava la Nova Cançó. Un interessant grup de cantautors mallorquins i catalans protagonitzaren activitats, actuacions i plataformes on la lluita per les llibertats democràtiques, la inspiració d'un model social progressista i la voluntat d'emancipació nacional eren presents.

En el camp del teatre també trobam un important desenvolupament i interessants èxits populars.

Els moviments catòlics més avançats començaven un canvi en les seves estructures organitzatives i en la seva relació amb el país, sobretot en el terreny social i cultural.

En els mitjans de comunicació, tant a la premsa com a la ràdio, aparegueren seccions i programes a càrrec d'un conjunt de professionals que inicien un nou model d'informació lligat a les llibertats, a la problemàtica i a la identitat del país.

Existiren interessants plataformes d'intercanvi professional en el terreny de la medicina, la biologia i la història. Els congressos d'Història de la Corona d'Aragó, el pare Batllori i la vinguda a Mallorca de l'arqueòleg Lluís Pericot, obriren perspectives.

Els estudis socials i d'història contemporània eren incipients. El ressò de l'estudi del moviment social de Catalunya, el País Valencià i les Illes de Josep Termes, Albert Balcells i Emili Giralt va ésser important. El també català Pere Gabriel publicava el 1973 una història del moviment obrer a Mallorca. El mallorquí Josep Massot i Muntaner, des de Montserrat, començava a editar la seva recerca sobre la Guerra Civil i la història cultural i fundava la revista

Randa. A Palma, l'Estudi General Lul·lià, la Societat d'Història Natural, el Grup d'Ornitologia Balear i Defensa de la Naturalesa i la Societat Arqueològica Lul·liana, també organitzaven a partir dels setanta algunes activitats i publicacions noves.

La creació el 1967 a Palma d'una delegació de la Universitat de Barcelona i la seva evolució fins a la Universitat de les Illes Balears ha estat important en molts d'aspectes. La relació entre professionals de Mallorca i de Catalunya ha estat freqüent en terrenys diversos, com ara el periodisme, l'ensenyament, la medicina i l'arquitectura.

El moviment de renovació educativa i reivindicatiu en el món de l'ensenyament va ser molt dinàmic a partir dels anys seixanta. El paper de l'Escola Normal, les escoles d'estiu, el Col·legi de Llicenciats, el Secretariat Pedagògic de l'Obra Cultural Balear, el moviment estudiantil i juvenil, sobretot als anys setanta, impulsaren freqüents activitats i una relació més o menys estable amb Barcelona. El Congrés de Cultura Catalana de 1976, les campanyes de cooficialitat i oficialitat de la llengua, la creació de partits nacionalistes, la fundació de la Unió de Pagesos de Mallorca, l'Assemblea Democràtica de Mallorca, la Trobada de Forces Polítiques i Sindicals dels Països Catalans a Cura i la Diada per l'Autonomia de 1977, foren, sens dubte, les plataformes més rellevants dels anys setanta.